

“МАНАС” ЭПОСУ –ЭЛДИК ПЕДАГОГИКАЛЫК ОЙДУН, ИДЕЯНЫН КЕНЧИ

Макалада элдик педагогикалык ойлорду жана идеяларды жааштарга таалим тарбия берүүдө орду жөнүндө баяндалат

Негизги сөздөр : эпос, педагогикалык таасири, жааштарга берүүчү тарбиясы.

"MANAS" EPIC WALNUTS PEDAGOGICAL IDEA, THE IDEA OF THE TREASURES

Article pedagogical thoughts and ideas about the role of youth culture

Key words: epic, preschool, youth culture.

Сан кылымдарды карыткан тарыхында кыргыз эли өзүнүн далай оош-кыйыш замандарды башынан кечирди. Бейпил жашоону күндөрүнө балкып ошону менен бирге коголондуу учуру да көп болду окшойт. Жалпы журттун ыйык көрүп, бийик туткан табериктери, өзөктүү чордондогу идеялары бар үчүн эзелтен эл болуп сакталып келе жатат. Байыртадан бери карай көңүлүнүн түпкүрүндө, жүрөгүнүн толтосунда алдейлеп, туу тутуп келе жаткан ыйык идеясы-элдин азаттыгы, эркиндиги, көз каранды эместиги, анын кол тийгис бүтүндүгү эмеспи.

“Манас” эпосу аркылуу кыргыз эли мына ушундай бийик жана улуу идеяларды илгертен бери өзөгүндө сары майдай сактап, асабадай көкөлөтүп, желбиретип көтөрүп, муундан муунга өткөрүп келе жатат. Манас баяны көркөм сөз өнөрү, өлбөс касиеттери менен айырмаланган, элдин, кайгы кубанычын, тилек үмүтүн кең камтыган улуу дастан. Ал көп өзөндөрдү өзүнө куйган дарыя сыяктуу терең жана бай кенч.

Кыргыз баласына Манас атанын арбагы улук. Байыртадан Орхон, Алтай, Энесай, Ала-Тоону жердеп, канчалаган чоң кагылыштарды, күрөштөрдү далай кылымдарда эчен албан кыргын – чабуулдарды башынан өткөргөн бабалар бийик сепил, шаар курууга шай-чамасы келбесе да, алар мекенин коргоп жүрүшүп, ат жалында маектешип ушул оболонгон узун сөз мунарасынын эстелигин тургузушту. Ошол улуу мурасты керээз калтырып, тарыхтын чаңына бастырбай бүгүнкү күнгө жеткиришти.

Манас эпосу – кыргыз элинин тарыхы гана эмес, анын этностук составы, турмуш-тиричилиги, адат-салты, адеп-ахлагы, эстетикалык табити жана жүрүм-турум нормалары, элибиздин ал замандагы көз караштары, жаратылыш жөнүндөгү байкоолору, диний, медициналык, географиялык ж.б. түшүнүктөрү.

Ошондуктан эпос элдин тарыхын, тилин, этнографиясын, философиялык көз караштарын руханий, социалдык жана саясий турмушун изилдеп үйрөнүп, өзгөчө жаштарга таалим тарбия берүүдө ишенимдүү булак боло алат деп айтсак жаңылышпайбыз.

Дүйнөдө түбөлүктүү эч нерсе жоктугун, айрыкча күч-зордук менен куралганда анын түбү түз болбостугун баарына калыс мезгил өзү көрсөтүп келет. Акыркы далил катары дүйнөнүн алтыдан бир бөлүгүн ээлеген, тайлашууга теңи жок СССР аттуу улуу империянын көз алдыбызда эле урап түшкөнүн мисал келтирсе болот. Атадан алтоо болсоң да ар жалгыздык башта бар деген бабаларыбыздын даанышман кебине ынанууга аргасыз болдук. Мурдагы СССРдин тутумундагы мамлекеттер өз киндиктерин өздөрү кесишип, арабасын тартып дегендей, алардын катарында Кыргызстан да өз түндүгүнөн түтүн булата баштадыбы. Мына ошол көз каранды эмес мамлекетибиздин жаңы тарыхый этабында “Манас” эпосу, кыргыз улутунун биримдигинин жана рухий кайра жаралуусунун, акыл маданиятынын, улуттук ар намысынын жана аң сезиминин символу болуп калды. Бүгүн

кайра жаралуу доорун өз башынан өткөрүүгө бел байлап, эгемендүүлүгүн алган түптүү журтубуз үчүн “Манас” эпосун андап-таанып билүү, ар тараптан изилдөө өзгөчө зарыл болуп турат. Зоболосу бийик бабаларыбыздын тарыхын, рухий маданиятын, мурас-керээзин билмейинче, аны баалап ардактамайынча дүйнөдөгү өнүккөн элдердин катарына теңелип, өнүккөн мамлекет кура албастыгыбыз белгилүү. Мындайча айтканда улуттук идеясыз андай мамлекет курууга мүмкүн эмес.

Манас руху элге терең сиңиш үчүн, улуттук башатыбызга келиш үчүн, улуттук жүзүбүздү жаңыртыш үчүн “Манасты” ар бир кыргыз баласы уга жана сүйө билип, улуттук көрөңгөсүн калыптандыра алса, кыргыз улутунун кайра жаралуусу өзгөчө күчтөнөт эле.

Көп улуттарда жалпы элди баш коштурган идея болот, ал идея мамлекеттик саясатын, улуттук философиянын өзөгү болуп кызмат өтөйт. Ал эми бүгүнкү күндө биз үчүн улуттук биримдүүлүк эң зарыл экенин турмуш өзү далилдеп турган мезгилде “Манас” эпосундагы элибиздин жан дүйнөсүнүн чагылдырган тарыхы, ата бабаларыбыздын бизге калтырган осуяттары, интеллектуалдык, адеп-ыймандык сапаттары бүгүнкү цивилизациянын чокусуна жеттик деген элдердин маданий-интеллектуалдык сапаттарынан алда канча өйдө болсо болор, бирок төмөн эмес. Ушундай төгөрөгү төп келишкен улуттук идея бүгүнкү күндө элибиздин турмушуна сиңип, орун алышы ылаазым, өзгөчө мугалимдер жана ата-энелерди аны менен куралдандыруу эң орчундуу милдет.

Улуу “Манас” эпосунан келип чыккан идеяны жаштарга таалим тарбия берүүдө колдонуу максатында мындан бир канча жыл илгери (1996-жылы) ош областынын мектеп курагындагы жаштар арасында ишке ашыруу проблемасы көтөрүлүп, ушул маселени чечүүнүн бир реалдуу жолу катары балдардын курак өзгөчөлүктөрү боюнча топторун түзүп, алардын иштөө багыттарын белгилеп берүү идеясы, вазипасы менин пешенеме туш болгонун кудайга миң мертебе ыраазы боло сыймыктанамын.

СССР таркап, ал кездеги октябрат, пионер, комсомол уюмдары жоюлганына байланыштуу кийин мектептерде тарбия иштери такыр токтоп, тунгуюкка такалгандай “ваккум” абалында калганыбыз эсимде.

Ал кездеги областтык билим берүү башкармасынын жетекчиси катары бул абалдан чыгуу, тамтуң басып, келе жаткан мамлекетибиздин жаш муундарына туура тарбиялык багыт берүү менин жана мен сыяктуу билим берүү тармагынын жетекчилеринин бирден бир милдети эле.

Ошол кездеги жумурай журтка белгилүү педогог, мударис катары таанылып калган агайларым Бекенбай Апышов, эл мугалими Манан Байымбетовдор менен кеңешип “Манас” улуу дастандагы идеяларын жаш муундарга таалим тарбия берүүдө колдонуу боюнча сунуштарымды билдирсем алар чын дилден колдоп, кол кабыш кылаарын билдиришкени мага аябай дем берген эле.

Бул сунушту мектептердин педагогикалык коллективдери, областтык жетекчилери, идеологиялык кызматкерлер колдоп, жактырып кабыл алышты жана бат эле жер жерлерде иш жүзүнө ашырууга киришкен элек.

Сунуш кылынган жаңы идеянын мындай жапырт жактырылышы биринчиден элибиздин улуу мурасы болгон. “Манас” эпосунан алынган идеалардагы тарбиялык багыттар болсо, экинчиден мектеп окуучуларынын таалим тарбиялык ишинде түзүлүп калган ал мезгилдеги “вакумдук” шартта бул жаңы табылга, эң керектүү инновациялык усулдук чечим болчу. Ата-бабаларыбыз кылымдап, шам чырактай туу тутуп келген. “Манас” эпосундагы идея-нравалардан артык жасалма жолдорду ойлоп табуунун ошол учурда кажети жок эле деп ойлойм.

Ал жылдары болгону колубуздагы улуу мурастан алган идеяларды ошол кездеги жана келечектеги турмуш, шарт менен байланыштырып, жаштарды тарбиялоо боюнча ушул уюмдардын түзүлүшү, багыттары жана максаттары боюнча педагогикалык коллективдерге, идеологиялык, административдик органдардын кызматкерлерине жардам катары атайын усулдук китепче чыгарган элем. Эсимде 1996-жылы окуучулардын курак өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен топторду түзүп, усулдук механизмдерди иштеп чыкканбыз.

Ошол кезде сунуш кылынган жаштардын уюмдарын “Бүчүр”, “Жеткинчек”, жана башка эң сонун атоолор менен атасак болот эле. Бирок “Манас”, “Семетей”, “Сейтек” ысымдары символикалык тарыхый чындыкка мааниси боюнча жаңы эгемендүү мамлекетибиздин жаш муундарына уюмга мүчө болуп кирген ар бир жаш “сейтекчи”, “семетейчи” же жаш “манасчы” бул улуу инсандардын аттарын татыктуу, сыймык менен алып жүрүүгө ант беришип, улуу дастандын, көөнөргүс мурастын маанисин чечмелеп, ал аркылуу элибиздин өткөн тарыхын терең үйрөнүп тике адилеттүүлүккө тарбиялоо мүмкүнчүлүгү түзүлгөн эле. Окуучуларды Ата мекенин сүйүп, ак дилден кызмат кылып, өз элинин чыныгы күйөрманы, атуулу кылып тарбиялоого негиз болоруна мына бүгүн канча убакыт өткөнүнө карабастан толук ишенип келемин.

1996-жылы Ноокат районунун базасында Республикабыздын бардык дубандарынын губернаторлору, райондорунун акимдери жана билим берүү бөлүмдөрүнүн жетекчилери жана ал кездеги мамлекетибиздин пример министри А.Джумагулов катышкан Республикалык семинар өткөрүлүп, бул демилге Кыргыз Өкмөтү тарабынан колдоого алынып өкмөттүн атайын (1996-ж 23-декабрь №62 токтом) Республикабыздын бардык мектептерине жайылтуу сунушталган. Убагында Жалал-Абад, Баткен, областтарында, Чүй, Ысык –Көл жана Бишкек шаарында бул боюнча активдүү иштер жүргүзүлүп, тарбия ишинде өзүнүн жемишин бергенин ким тана алат. Бирок кийинки кездерде министрликтин кайдыгерлигиненби же кээ бир областтык жетекчилердин көрө албастыгынан бул маселе түндүк райондордо солгундап, же башка формага өтүп өз маңызын жоготуп, азыркы күндө түштүк региондун мектептеринде гана калганы өкүнүчтүү. Бул ишти жандандырып мектеп окуучулар арасында таалим –тарбиялык максатында пайдалануу бүгүнкү күндүн талабына ылайык болбойт беле.

Биз жогоруда баса белгилегендей өткөндөгүбүз да, бүгүнкүбүз да, келечегибиз да “Манас” эпосу менен тыгыз байланышкан. Легендарлуу депутаттык корпусунун депутаты катары көз карандысыз мамлекетибиздин негизги символдору: туу, гимн, гербди тандоодо да улам-улам “Манаска” кайрылууга аргасыз болгонубуз бүгүн да эсимден кетпейт. Бул да бекер жеринен эмес “Манас” эпосу кыргыз элинин бай руханий дүйнөсүнүн океаны, элдик педагогикалык ойдун, идеянын кенчи. Ал биз үчүн элибизди түбөлүктүүлүккө алып баруучу зор касиет эмеспи.

Адабияттар:

- 1.Акаев А.К. Манастын мамлекеттүүлүгүнө карай – Б. 1995-ж.
- 2.Бернштам А.Н. “Кыргыздар” т.4 Б.1991-ж.
- 3.Нурунбетов Б. А. “Манас”, “Семетей”, “Сейтек” Ош 1996-ж.